

IN MEMORIAM
УГЉЕША РАЈЧЕВИЋ (1931–2020)

ИГОР БОРОЗАН

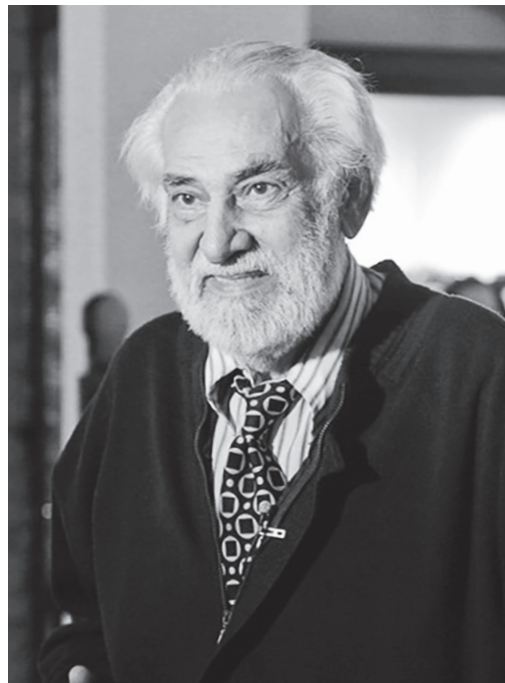
Један од најплоднијих истраживача националне историје уметности деветнаестог и прве половине двадесетог века Угљеша Рајчевић, оставио је дубоки траг у расветљавању важних сликарских и скулптуралних феномена домаће уметности новијег доба. У свом вишедеценијском истраживачком раду, превасходно заснованом на употреби архивске грађе, антиципирао је такозвани повратак изворима који је изнова актуелизован у историјско-уметничкој дисциплини. Неуморним сакупљањем, типологизовањем и систематизацијом примарних извора, омогућио је накнадне критичке осврте. На основу изворног материјала, било да је посредни уметнички објекат, ликовна критика или архивски документ, овај вредни истраживач националног наслеђа успео је да из заборава отргне низ непознатих и заборављених уметника.

Иако је Рајчевићев богат и плодан рад немогуће у потпуности представити, ипак се може издвојити неколико важних студија објављених у еминентним националним часописима

– Зборнику *Мајице српске за ликовне уметности*, Зборнику Народної музеја у Београду, *Свескама Друштва историчара уметности* и другим. Утемељитељски рад *Мишројолији Михаило и школовање српских сликара у Русији* (1989) представља важан допринос расветљавању путева школовања српских сликара у Русији крајем 19. и почетком 20. века. Рајчевићево истраживање је постало основа за разумевање словенофилске политике и културне стратегије митрополита Михаила и утврђивања црквеног сликарства на ортодоксним темељима. Важност овог пионирског текста је вишеструко потврђена у потоњим истраживањима о српском црквеном сликарству. У сличном маниру, Угљеша Рајчевић је поставио оквире текста *Сликарска породица Марковић из Књажевца*, објављеног 1987. године, који је допринео реактуализацији црквеног сликарства на тлу источне Србије.

Од велике важности су и Рајчевићеви текстови о скулптору и сликару Пашку Вучетићу, објављени у домаћим часописима. Може се недвосмислено закључити да је Угљеша Рајчевић успео да ревалоризује сложено дело тог далматинског уметника. Помало заборављени уметник, творац важних скулптура, сложених симболистичких слика и сликаних декорација у јавним здањима, изнова се нашао у фокусу домаће историографије. На основу примарне иконографске анализе, засноване на рашчитавању архивских извора и теренском раду у земљи и региону, Угљеша Рајчевић је контекстуализовао Вучетићево дело и поставио темеље за разнолика тумачења опуса једног од најважнијих симболистичких уметника на размеђи деветнаестог и двадесетог века.

Рајчевић је оживео и дело сликара Николе Милојевића. Монографска студија о том значајном, али недовољно проученом уметнику, објављена 1999. године, редефинисала је његово место у деценијама формативне изградње ликовне сцене у Србији. Особито се чини значајном Рајчевићева анализа Милојевићевих портрета краља Петра Карађорђевића. Ова студија је постала осно-

ва за разумевање мреже штампара, књижара и сликара у популарисању владарске слике у медијском систему с почетка двадесетог века.

Од велике важности је и Рајчевићева монографија о сликару Рафаилу Момчиловићу. Изузетно занимљива личност овог монаха и сликара детаљно је разјашњена у студији која је доживела два издања (1998, 2009). Анализа штафелајних слика и неколико изузетно важних иконостаса пружила је основе критичком рашчитавању религиозног сликарства Рафаила Момчиловића.

Кључан Рајчевићев подухват јесте вишеструко награђено двотомно дело *Затирано и затирило* (2001) и *О унишћеним српским споменцима* (2007). Предани рад и систематско пописивање девастиране споменичке баштине на тлу бивше Југославије у 20. веку представља капиталан допринос изучавању уобличавања и, још шире, затирања културе сећања на територији некадашње државе. На основу архивске грађе, писаних извора, новинских извештаја и драгоцених илустративних прилога, успостављена је мрежа деструкције и потирања споменичке баштине, које су махом иницирале идеолошке и политичке снаге.

Систематизација рушења *месџа сећања* (војних, владарских и националних споменика), у класичном маниру *damnatio memoriae*, чини основ за разумевање актуелних истраживања о иконо-кластичким тенденцијама у савременом свету, и говори о Рајчевићевој антиципацији глобалних тежњи по питању места споменика у систему потирања сећања.

Текстови Угљеше Рајчевића о заборављеним сликарима, попут оних о протосинђелу Никодиму Бркићу, архиђакону Лукијану Бибићу, вајару Стаменку Ђурђевићу и другима, указују на његово место у токовима послератне историје уметности. Попут неправедно заборављених сликара, и Рајчевић је, у извесној мери, радио паралелно са званичним токовима националне историје уметности. Уместо великих тема, анализе званичних историјских и стилских епоха, и бављења најзначајнијим академским и авангардним уметницима, Угљеша Рајчевић као да се идентификовао с мање познатим уметницима. Ипак, не тежећи на-

мерној изолацији, и делујући у складу с личним убеђењем, Угљеша Рајчевић је свој научни опус извео у сагласју са својим колегама који су дубоко поштовали ненаметљивог чувара наслеђа.

Нажалост, Угљеша Рајчевић, тихи и неуморни истраживач *модерних ствари*, није успео да за живота објави две капиталне монографије, које су остале у рукопису. Штампане ових драгоцених рукописа, тематска монографија о монашким сликарским радионицама и комплетна студија о делу Пашка Вучетића, допринело би ревитализацији научног опуса Угљеше Рајчевића у домаћој историографији, и наговестило способност историјско-уметничке дисциплине да у своје историографске токове уврсти донекле заборављеног културног радника.

Проф. др Игор Б. Борозан,

историчар уметности

Филозофски факултет Универзитета у Београду
borozan.igor73@gmail.com